Ευρωεκλογές '99: Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της ψήφου

Κοινωνικός κατακερματισμός και μεταβολές στην κοινωνική υποστήριξη των κομμάτων διακυβέρνησης

*Γιάννης Μαυρής**

1. Εισαγωγή

Στις πρόσφατες Ευρωεκλογές μπορεί κανείς να διακρίνει: α) **Στοιχεία εθνικής αναμέτρησης**, που επέβαλε η προεκλογική τακτική των πολιτικών κομμάτων, β) **στοιχεία εκλογικής αναμέτρησης «β΄ τάξεως»**, χωρίς διακύβευμα και περιορισμένου ενδιαφέροντος για το εκλογικό σώμα, που είναι σύμφυτα με το συγκεκριμένο τύπο εκλογών και ιστορικά επιβεβαιωμένα αλλά και γ) **στοιχεία επικαθορισμού** από μια έκτακτη συγκυρία, εκείνη του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία. Αυτή η τριπλή συνάρθρωση προσέδωσε στην εκλογική αναμέτρηση έναν εξαιρετικά «ιδιότυπο» χαρακτήρα, που δεν επιτρέπει τη βεβαιότητα, σχετικά με το βαθμό εδραίωσης

ή τη μονιμότητα των θεαματικών κοινωνικών μετακινήσεων που σημειώθηκαν. Καταγράφεται, ωστόσο, ευκρινώς η κατεύθυνση (η «τάση») των «πραγμάτων». Επιπλέον, όπως κάθε εκλογικό αποτέλεσμα, έτσι και αυτό, εγγράφει μια **δυναμική**, που, ως γνωστόν, πολλές φορές, αποδεικνύεται σημαντικότερη και από την ίδια την πραγματική εκλογική μεταβολή.

Συγκρατώντας την προηγούμενη υπόμνηση, δεν μπορεί κανείς παρά να επισημάνει ότι η αποδυνάμωση του ΠΑΣΟΚ, που πιστοποιήθηκε με το εκλογικό αποτέλεσμα των Ευρωεκλογών της 13ης Ιουνίου, υπήρξε εντυπωσιακή. Σε σύγκριση με τις βουλευτικές εκλογές του 1996, περισσότεροι από 700.000 ψηφοφόροι εγκατέλειψαν το κόμμα τους.[1] Το ρεύμα απομάκρυνσης από το κυβερνών κόμμα υπήρξε γενικευμένο, όχι μόνο γεωγραφικά αλλά και κοινωνικά. Η καθίζηση που υπέστη είναι προϊόν μιας **διαδικασίας κοινωνικής αποδιάρθρωσης της εκλογικής του βάσης**. Διαδικασίας που είχε καταγραφεί στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του Οκτωβρίου 1998 και η οποία συνεχίσθηκε και εντάθηκε.

Η καθίζηση που υπέστη το ΠΑΣΟΚ είναι προϊόν μιας διαδικασίας κοινωνικής αποδιάρθρωσης της εκλογικής του βάσης.

Για τη διερεύνηση της κοινωνικής δομής της ψήφου, το εκλογικό σώμα μπορεί να διακριθεί σε **δεκαέξι** βασικές κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες (εφεξής κ/ε/κ), που προκύπτουν από το συνδυασμό τριών παραμέτρων: Της θέσης στην απασχόληση, του επαγγέλματος και του επιπέδου εκπαίδευσης, στις τρεις βασικές βαθμίδες της (πίνακας 1).[2] Η χρησιμοποιηθείσα ταξινόμηση προσφέρει το πλεονέκτημα ότι **συναρθρώνει μια σειρά από βασικές κοινωνικές διαιρέσεις**: **Πρώτον**, τη διάκριση οικονομικά ενεργού (απασχολούμενου και άνεργου)/μη-ενεργού πληθυσμού (πίνακες 2,3), **δεύτερον**, το μορφωτικό/ πολιτισμικό διαχωρισμό, που παραπέμπει εμμέσως στην κοινωνική-ταξική διαίρεση, **τρίτον**, τη διάκριση μισθωτής εργασίας (μισθωτών)/ιδιοκτητικών στρωμάτων (επιχειρηματιών, αυτοαπασχολουμένων) και **τέταρτον**, τη διαίρεση Δημόσιου/ Ιδιωτικού Τομέα της οικονομίας.

Στην ανάλυση που ακολουθεί, η κοινωνική επιρροή των κομμάτων στις Ευρωεκλογές διερευνάται συγκριτικά στους εξής άξονες: α) Περιγράφεται

η σημερινή κοινωνική μορφολογία τους, δηλαδή η επιρροή τους κατά κοινωνική-επαγγελματική κατηγορία και αντιπαραβάλλεται σε εκείνη των προηγούμενων Βουλευτικών εκλογών του 1996 (πίνακες 4,7).[3] β) Αναλύεται ο συσχετισμός δύναμης ΠΑΣΟΚ/ΝΔ, κατά κ/ε/κ και συγκρίνεται, επίσης, με τον αντίστοιχο του 1996 (πίνακας 4, στήλες 11, 12). Με βάση τη διαφορά του ποσοστού σε κάθε κ/ε/κ, από το μέσο όρο του κόμματος (Χ-Μ) υπολογίζονται οι δείκτες υπεραντιπροσώπευσης/υποαντιπροσώπευσης του κόμματος σε κάθε επιμέρους κ/ε/κ (πίνακας 6). γ) Αναλύονται οι επισυμβάσες ποσοστιαίες μεταβολές μεταξύ Βουλευτικών εκλογών του 1996 και Ευρωκλογών 1999 κατά κ/ε/κ για κάθε κόμμα (πίνακας 8). δ) Επειδή οι ποσοστιαίες μεταβολές δεν είναι απαραίτητα και οι περισσότερο σημαντικές από ποσοτική άποψη, λόγω του διαφορετικού αριθμητικού βάρους κάθε κ/ε/κ στον πληθυσμό, λαμβάνονται υπόψη **και** οι μεταβολές στην κοινωνική επιρροή των κομμάτων, με βάση το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν στο συνολικό εκλογικό σώμα (πίνακας 9). Επιπλέον, αναλύεται περισσότερο διεξοδικά η κοινωνική σύνθεση της μεταβολής (πτώση ή ανόδος) και εντοπίζονται οι, από ποσοτική άποψη, περισσότερο κρίσιμες κατηγορίες κάθε κόμματος (πίνακας 10). ε) Αναλύονται, τέλος, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της κομματικής συνοχής και οι διαφοροποιήσεις που εμφανίζονται χωριστά σε κάθε κ/ε/κ (πίνακας 11), καθώς και, το κυριότερο, η (διαφορετική) κατεύθυνση που λαμβάνουν σε καθεμία από αυτές οι διαρροές του ΠΑΣΟΚ (πίνακας 12) και της ΝΔ (πίνακας 13).

2. Ο διάχυτος και ανομοιόμορφος χαρακτήρας της συρρίκνωσης του ΠΑΣΟΚ

Σε **καμία κοινωνική-επαγγελματική κατηγορία** το ΠΑΣΟΚ δεν υπερέβη το 40%, που συμβατικά μπορεί να θεωρηθεί στα πλαίσια της σημερινής μορφής του κομματικού συστήματος **κατώτατο όριο** κυβερνητικής κοινωνικής υποστήριξης, ενώ το είχε υπερβεί σε **επτά** το 1996 (πίνακες 4,7). Σε έξι κατηγορίες κυμάνθηκε μεταξύ 30%-33%, ενώ σε δύο έπεσε κάτω από 30%:[4] Πρόκειται για τους **ανώτερους ελεύθερους επαγγελματίες (αποφοίτους ΑΕΙ/ΤΕΙ)**, όπου συγκέντρωσε ποσοστό μόλις 26,9% και τις **νοικοκυρές με ανώτερη μόρφωση** (29,0%, όπ.π.).

Η συρρίκνωση του ΠΑΣΟΚ συνιστά γενικευμένη τάση. Δεν περιορίζεται

σε ορισμένες μόνο κοινωνικές κατηγορίες, αντιθέτως είναι **καθολική και διάχυτη και για τούτο δύσκολα αντιμετωπίσιμη**. Επιπλέον, είναι αποτέλεσμα διάρρηξης ιστορικών σχέσεων εκπροσώπησης, που έχουν διαμορφωθεί σε μεγάλο βάθος χρόνου και η αποκατάστασή των οποίων κάθε άλλο παρά απλή υπόθεση είναι. Τίθεται, επομένως, το εύλογο ερώτημα, κατά πόσον αυτή η τάση είναι αντιστρέψιμη. Το εγχείρημα της επανασυσπείρωσης των κοινωνικών ερεισμάτων του κόμματος καθίσταται εξαιρετικά δυσχερές. Από την άλλη πλευρά, η εν λόγω συρρίκνωση, αν και αφορά όλες ανεξαίρετως τις κατηγορίες της ανάλυσης **δεν είναι, εντούτοις, ομοιόμορφη**. Ως προς το μέγεθος της κάμψης του, παρατηρούνται μεταξύ των κ/ε/κ σημαντικές διαφοροποιήσεις (πίνακας 8).

η «εξάρτηση» του κόμματος από τη δημόσια απασχόληση εξακολουθεί να παραμένει βασικό χαρακτηριστικό της εκλογικής του βάσης.

Ως αποτέλεσμα της ανισόμετρης/ ανομοιόμορφης συρρίκνωσης του ΠΑΣΟΚ, διαφαίνεται, πράγματι, μια τάση κοινωνικής (και γεωγραφικής) «σύγκλισης» στη σημερινή εκλογική βάση του κόμματος. Συγκριτικά με το παρελθόν παρουσιάζει τώρα μικρότερες διακυμάνσεις μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών, περισσότερο **ισορροπημένη κατανομή**, που ενδεχομένως μπορεί να εκληφθεί και ως **μεγαλύτερη «πολυσυλλεκτικότητα»**. Όχι, όμως, ως αποτέλεσμα δύναμης αλλά αδυναμίας, όχι ικανότητας προσέλκυσης αλλά ανικανότητας συσπείρωσης των ιστορικών κοινωνικών του στηριγμάτων. Όπως διακρίνεται χαρακτηριστικά και στους πίνακες 2-3, η κατανομή των ψηφοφόρων ΠΑΣΟΚ ως προς την ένταξή τους στον ενεργό πληθυσμό της χώρας, είναι, περισσότερο από οποιουδήποτε άλλου κομματικού σχηματισμού, ανάλογη του εθνικού μέσου όρου και σχεδόν συμπίπτει με αυτόν (βλ. τελευταία στήλη πίνακα 3). Πρόκειται για κάτι που δεν παρατηρείτο έως σήμερα στην κοινωνική μορφολογία της εκλογικής του βάσης. Επομένως, λόγω της απώλειας της κοινωνικής του όσμωσης και της ενίσχυσης του πολυσυλλεκτικού χαρακτήρα του κόμματος, που επιφέρει η αποδυνάμωσή του στις προνομιακές για αυτό κ/ε/κ, το ΠΑΣΟΚ ως προς τα κοινωνικά του χαρακτηριστικά τείνει να μετεξελιχθεί, κυριολεκτικά, σε μια «μικρογραφία» του εκλογικού σώματος.

Καλύτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες για το ΠΑΣΟΚ παραμένουν σήμερα οι **μισθωτοί του Δημοσίου Τομέα** (τόσο η κατώτερη,

όσο και η ανώτερη βαθμίδα του), οι **νοικοκυρές** χαμηλότερης μόρφωσης, που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα αλλά και οι **εργοδότες/ επιχειρηματίες**, κατηγορία στην οποία το ΠΑΣΟΚ έχει ενισχυθεί τα τελευταία χρόνια. Σε αυτές τις τέσσερις κατηγορίες συγκέντρωσε τα υψηλότερα ποσοστά επιρροής και μόνο σε αυτές ποσοστό πάνω από 35% (πίνακας 4). Επομένως, **η «εξάρτηση» του κόμματος από τη δημόσια απασχόληση εξακολουθεί να παραμένει βασικό χαρακτηριστικό της εκλογικής του βάσης. Οι μισθωτοί του Δημοσίου Τομέα**, κυρίως τα μεσαία και κατώτερα στρώματά του (θέση που υποδηλώνεται εμμέσως από το χαμηλό και μεσαίο μορφωτικό επίπεδο), αποτελούν για το ΠΑΣΟΚ, όπως και το 1996, το πλέον ισχυρό κοινωνικό προπύργιο. Πρόκειται για τη μοναδική κ/ε/κ, όπου το ΠΑΣΟΚ προσέγγισε χωρίς να υπερβεί το 40% (39,6% ή +6,8% πάνω από το μέσο όρο του κόμματος -πίνακας 6). Θα πρέπει δε να σημειωθεί ότι, στο εσωτερικό της κατηγορίας, η επιρροή του εμφανίζεται περισσότερο αυξημένη στην ηλικιακή υποομάδα άνω των 45 ετών, όπου το ΠΑΣΟΚ προσεγγίζει το 43%, έναντι 33% της ΝΔ. Τα **ανώτερα στρώματα των μισθωτών του Δημοσίου Τομέα** που διαθέτουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ) αποτελούν τη δεύτερη καλύτερη κατηγορία του ΠΑΣΟΚ (36% ή +3,2% πάνω από το μέσο όρο - πίνακες 4, 6). Η επιρροή του σε αυτή την κατηγορία είναι ελαφρώς χαμηλότερη από ό,τι στην προηγούμενη. Αντίθετα από το 1996, όπου τρίτη κατά σειρά καλύτερη κ/ε/κ είχαν καταγραφεί οι μισθωτοί του Ιδιωτικού Τομέα, σήμερα δύο άλλες κ/ε/κ μπορεί να καταταγούν στις «καλύτερες» του κόμματος. Όπως, ήδη, επισημάνθηκε, πρόκειται για τις **νοικοκυρές, με κατώτερη μόρφωση**, όπου συγκεντρώνει ποσοστό 35,7% (2,9% πάνω από τον κομματικό μέσο όρο -πίνακας 6) και οι **εργοδότες/επιχειρηματίες**, όπου επίσης συγκεντρώνει ποσοστό πάνω από 35% (35,1% ή 2,3% πάνω από το μέσο όρο). Η σχετικά μεγαλύτερη συγκράτηση της επιρροής του ΠΑΣΟΚ σε αυτές τις δύο κατηγορίες αποδίδεται σε δύο διαφορετικούς λόγους: Αν για τις νοικοκυρές των «λαϊκών» νοικοκυριών είναι πιθανόν η διατήρηση του ΠΑΣΟΚ να οφείλεται στην ανασφάλεια που δημιούργησε ο πόλεμος (βλέπε παρακάτω σχετικά με την κατεύθυνση των διαρροών του ΠΑΣΟΚ στην εν λόγω κατηγορία), για τους εργοδότες/επιχειρηματίες θα πρέπει να αποδοθεί στην αποδοχή της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής, που ενισχύει την **κρίση εκπροσώπησης** της ΝΔ στη συγκεκριμένη κ/ε/κ.

Αντιστρόφως, το ΠΑΣΟΚ θα συγκεντρώσει τα **χαμηλότερα** ποσοστά επιρροής του (μέχρι 30%) στα **μεσαία στρώματα** και σε σημαντικό τμήμα του

οικονομικά μη-ενεργού πληθυσμού της χώρας: Στους **ανώτερους ελεύθερους επαγγελματίες,** 26,9% (-5,9% λιγότερο από το μέσο όρο -πίνακες 4, 6), στις **νοικοκυρές, μέσης-ανώτερης μόρφωσης,** κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας, 29,0% (-3,8%), στους **επαγγελματοβιοτέχνες,** 30,0% (-2,8%), στα **κατώτερα ελεύθερα επαγγέλματα,** 30,1% (-2,7%) και στους **συνταξιούχους, μέσης-ανώτερης μόρφωσης**, 30,3% (-2,5%).

Συγκριτικά ως προς το 1996, οι ποσοστιαίες απώλειες του ΠΑΣΟΚ, κυμαίνονται κατά κ/ε/κ από **-11,2% έως -3,6%.** Οι σημαντικότερες εντοπίζονται **στα μεσαία στρώματα, στους μισθωτούς και στους ανέργους**. Αφορούν, δηλαδή, κατά βάση, το οικονομικά ενεργό και δυναμικό τμήμα του εκλογικού σώματος, εκεί, άλλωστε, όπου εστιάζεται ιστορικά περισσότερο και η κοινωνική του υποστήριξη. Αναλυτικότερα, όπως προκύπτει από τον πίνακα 8, οι υψηλότερες απώλειες του ΠΑΣΟΚ μεταξύ 1996 και 1999 σημειώνονται στους **επαγγελματοβιοτέχνες** (-11,2%), στους **μισθωτούς του Ιδιωτικού Τομέα** (-10,4%), στους **ανώτερους ελεύθερους επαγγελματίες** (-9,9%), στους **ανέργους** (-9,3%) και στους **ανώτερους μισθωτούς του Δημοσίου Τομέα** (-8,9%). Αντιθέτως και παρά τα γραφέντα, το ΠΑΣΟΚ επέδειξε **τάσεις συγκράτησης** και, επομένως, εμφανίζει συγκριτικά χαμηλότερες απώλειες στους **συνταξιούχους** (όπου η πτώση του περιορίσθηκε σε -4,5% και -5,2%), στις **νοικοκυρές** (-3,6% και -6,6%) και στους **αγρότες** (-6,5% - πίνακας 8, βλέπε και επόμενα). Θα πρέπει, σε αυτό το σημείο, να υπενθυμισθεί ότι το ΠΑΣΟΚ υποαντιπροσωπευόταν σε αυτές τις κατηγορίες, ήδη, από το 1996.

Οι μισθωτοί του Δημοσίου Τομέα, κυρίως τα μεσαία και κατώτερα στρώματά του (θέση που υποδηλώνεται εμμέσως από το χαμηλό και μεσαίο μορφωτικό επίπεδο), αποτελούν για το ΠΑΣΟΚ, όπως και το 1996, το πλέον ισχυρό κοινωνικό προπύργιο.

Εκτός από τις ποσοστιαίες μεταβολές, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τις διαφοροποιήσεις της εκλογικής συμπεριφοράς κατά κατηγορία, οι απώλειες του ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να εξετασθούν και από ποσοτική άποψη, δηλαδή με βάση το τι αντιπροσωπεύουν στο σύνολο του εκλογικού σώματος. Και τούτο, διότι η σημαντική ποσοστιαία συρρίκνωση του ΠΑΣΟΚ σε αυτές τις κατηγορίες δεν παραμένει και ποσοτικά η σημαντικότερη, λόγω του διαφορετικού ειδικού βάρους κάθε κ/ε κατηγορίας στον πληθυσμό (βλέπε επόμενη παράγραφο). Η βασική διαπίστωση της έρευνας, ότι, δηλαδή, οι απώλειες του ΠΑΣΟΚ δεν είναι επικεντρωμένες αλλά υπήρξαν **διάχυτες**

και επιμερίζονται σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες επιβεβαιώνεται και από αυτή τη σύγκριση (πίνακες 9 και 10).

Συμπερασματικά, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, η συνολική συρρίκνωση του ΠΑΣΟΚ (-7,7 εκατοστιαίες μονάδες) προέρχεται, κατά σειρά μεγέθους, από τους **μισθωτούς του Ιδιωτικού Τομέα** κατά 2,1 εκατοστιαίες μονάδες (που αντιπροσωπεύουν περίπου 27% των συνολικών απωλειών του κόμματος -πίνακας 10), από τους **μισθωτούς του Δημοσίου τομέα**, κατά 1,2 εκατοστιαίες μονάδες, τους **ελεύθερους επαγγελματίες**, επίσης, κατά 1,2, τις **νοικοκυρές** κατά 0,9, τους **συνταξιούχους** κατά 0,8, τους **αγρότες** κατά 0,6, τους **επαγγελματοβιοτέχνες** κατά 0,6, τη **νεολαία** κατά 0,2 και από τους **ανέργους** κατά 0,1 (βλέπε αναλυτικά τον πίνακα 9).

Επομένως η ψαλίδα ΝΔ/ΠΑΣΟΚ μπορεί να εμφανίζεται υψηλότερη στους συνταξιούχους και στις νοικοκυρές (βλέπε παρακάτω) αλλά η σημαντικότερη απώλεια του ΠΑΣΟΚ προήλθε από τους μισθωτούς.

3. ΝΔ: Πρωτοκαθεδρία αλλά και κοινωνική καθήλωση

Σε αντίθεση με το ΠΑΣΟΚ, η ΝΔ υπερβαίνει το «κυβερνητικό» 40% σε **πέντε** από τις δεκαέξι κατηγορίες της ανάλυσης. Στις ίδιες στις οποίες είχε κατορθώσει και το 1996 να συγκεντρώσει ανάλογα ποσοστά. Πρόκειται για τους **συνταξιούχους** (είτε μεσαίας-ανώτερης είτε κατώτερης μόρφωσης), **τις νοικοκυρές** (μεσαίας-ανώτερης και κατώτερης μόρφωσης, κυρίως μεγάλης ηλικίας) και τους αγρότες. Σε δύο βασικές κατηγορίες **των μισθωτών** και στη **σπουδάζουσα νεολαία** (μαθητές, σπουδαστές, φοιτητές) η επιρροή της κυμαίνεται σε ποσοστό **κάτω του 30%**: Συγκεκριμένα, **στα περισσότερο μορφωμένα μισθωτά στρώματα του Δημοσίου Τομέα** συγκέντρωσε ποσοστό 26,7% και **στα λιγότερο μορφωμένα μισθωτά στρώματα του Ιδιωτικού Τομέα** ποσοστό 29,7%,[5] ενώ στους **μαθητές/σπουδαστές** ποσοστό 28,9% (πίνακας 4). Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, η υποαντιπροσώπευση της ΝΔ σε αυτές τις κατηγορίες δεν συνιστά νέο φαινόμενο.

Σε σύγκριση με το 1996, η ΝΔ εμφανίζει πτώση σε 14 από τις 16 κ/ε/κ της ανάλυσης και μόνο σε δύο διαπιστώνεται οριακή αύξηση του ποσοστού της: Στους **αγρότες** +0,9% και στις **νοικοκυρές** με χαμηλότερη μόρφωση +0,2% - πίνακας 4). Από την άλλη πλευρά, ως αποτέλεσμα της αλλαγής του συσχετισμού δυνάμεων σε βάρος του ΠΑΣΟΚ, **η ΝΔ προηγείται σήμερα στις**

ένδεκα κ/ε/κ (από έξι το 1996), ενώ το ΠΑΣΟΚ **μόνον σε πέντε** (μισθωτοί, σπουδάζουσα νεολαία), έναντι δέκα κ/ε/κ το 1996 (πίνακας 4, στήλες 11 και 12). Είναι προφανές ότι, αυτή η μεταβολή στη σειρά κατάταξης α΄/β΄ κόμματος δεν προήλθε από άνοδο της ΝΔ αλλά τη μεγαλύτερη πτώση του ΠΑΣΟΚ, καθότι σε όλες αυτές τις κατηγορίες σημειώνεται παράλληλα και πτώση της επιρροής της ΝΔ (πίνακας 8). Λόγω συρρίκνωσης του ΠΑΣΟΚ, η ΝΔ απέκτησε την *πρωτοκαθεδρία, έναντι του ΠΑΣΟΚ, σε πέντε νέες κατηγορίες: α) Στους* **κατώτερους ελεύθερους επαγγελματίες**, όπου η διαφορά από 1,5%, υπέρ του ΠΑΣΟΚ μεταβλήθηκε σε 6,3%, υπέρ της ΝΔ, β) στους **ανώτερους ελεύθερους επαγγελματίες** από +1,0% υπέρ του ΠΑΣΟΚ, σε -4,4%, γ) στους **επαγγελματοβιοτέχνες** από +5,0%, σε -3,9%, δ) **στους επιχειρηματίες** από +5%, σε -2% και, τέλος, ε) **στους ανέργους**, από +5,2%, σε -1,2% (πίνακας 4, στήλες 11, 12). Στις υπόλοιπες πέντε κ/ε κατηγορίες,[6] **συνταξιούχους, νοικοκυρές, αγρότες**, όπου η Νέα Δημοκρατία είχε προηγηθεί και το 1996, η διαφορά διευρύνθηκε περαιτέρω και πάλι λόγω μεγαλύτερης - συγκριτικά - πτώσης του ΠΑΣΟΚ. (Π.χ. στους αγρότες η διαφορά διευρύνθηκε από -1,2%, σε -8,1% -όπ.π.). Στις δύο κατηγορίες **συνταξιούχων** (ανώτερης-μεσαίας, χαμηλής μόρφωσης) και στις **νοικοκυρές** με ανώτερη μόρφωση, αν και η διαφορά διευρύνεται, το ποσοστό της ΝΔ εμφανίζει πτώση, μικρότερη όμως από την αντίστοιχη του ΠΑΣΟΚ (πίνακας 8). Αντιθέτως, στους **αγρότες** (+0,9%) και οριακά στις **νοικοκυρές** με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (+0,2%), η ΝΔ επωφελείται (ποσοστιαία) σε μικρό βαθμό της πτώσης του ΠΑΣΟΚ που ανέρχεται σε -6,0% και -3,6% αντίστοιχα *(πίνακας 8)*.

Σε αντίθεση με το ΠΑΣΟΚ, η ΝΔ υπερβαίνει το «κυβερνητικό» 40% σε πέντε από τις δεκαέξι κατηγορίες της ανάλυσης. Στις ίδιες στις οποίες είχε κατορθώσει και το 1996 να συγκεντρώσει ανάλογα ποσοστά.

Με μέτρο την επιρροή σε εκλογικό ποσοστό, η μεγαλύτερη **υστέρηση** του ΠΑΣΟΚ, έναντι της ΝΔ, εντοπίζεται στις δύο υποκατηγορίες των **συνταξιούχων**, στις αντίστοιχες των **νοικοκυρών** και στους **αγρότες**, ενώ η μικρότερη στους **επιχειρηματίες** (-2,0%, έναντι προβαδίσματος 5% το 1996) και στους **ανέργους** (-1,2%, έναντι προβαδίσματος 5,2% το 1996 - πίνακας 4). Περισσότερο αναλυτικά, η μεγαλύτερη υστέρηση του ΠΑΣΟΚ, έναντι της ΝΔ, εμφανίζεται σήμερα στους **συνταξιούχους μέσης-ανώτερης μόρφωσης**, που αντιπροσωπεύουν σύμφωνα με την έρευνα το 6% του εκλογικού

πληθυσμού (πίνακας 1). Σε αυτήν την κατηγορία το ΠΑΣΟΚ υπολείπεται της ΝΔ κατά 14,6%. Αντίστοιχα, στις **νοικοκυρές** μέσης-ανώτερης μόρφωσης (7,5% του πληθυσμού) υπολείπεται κατά 14,4%, στις **νοικοκυρές** κατώτερης μόρφωσης (8,7% του πληθυσμού) κατά 8,7%, στους **αγρότες** (7,9% του πληθυσμού) κατά 8,1%, ενώ στους **συνταξιούχους** κατώτερης μόρφωσης (6,8% του πληθυσμού) κατά 6,6% (βλ. αναλυτικά πίνακα 4, στήλη 12). Μικρότερη υστέρηση έναντι της ΝΔ εμφανίζεται στα **νέα** και στα **παραδοσιακά μεσαία στρώματα**: Στα **κατώτερα ελεύθερα επαγγέλματα**, με χαμηλή ή μεσαία μόρφωση, που αντιπροσωπεύουν το 8,1% του πληθυσμού, η διαφορά ανέρχεται σε 6,3%, στα **ανώτερα ελεύθερα επαγγέλματα** (που αποτελούν το 4,4% του πληθυσμού, αλλά διαθέτουν μεγαλύτερη πολιτική και ιδεολογική παρουσία) σε -4,4%, ενώ στους **επαγγελματοβιοτέχνες** (5% του πληθυσμού), η διαφορά περιορίζεται σε -3,9%. Αντιστρόφως, στους **μισθωτούς του Δημοσίου** (κυρίως) και δευτερευόντως του **Ιδιωτικού Τομέα**, που αντιπροσωπεύουν τις πλέον μαζικές κατηγορίες του εκλογικού σώματος (πίνακας 1), το ΠΑΣΟΚ εξακολουθεί να προηγείται της ΝΔ, όχι πάντως στα επίπεδα της προηγούμενης πενταετίας.

Περισσότερο αναλυτικά, από τις πέντε κ/ε/κ, όπου το ΠΑΣΟΚ εξακολουθεί να προηγείται της ΝΔ, μόνο στις δύο πρώτες (μισθωτοί ΔΤ με ανώτερη μόρφωση και μισθωτοί ΔΤ με μέση-κατώτερη μόρφωση) η διαφορά του από τη ΝΔ μπορεί να θεωρηθεί επαρκής: +9,3% και +6,1% αντιστοίχως (πίνακας 4, τελευταία στήλη). Σε αυτές τις κατηγορίες εξακολουθεί να παραμένει ηγεμονική δύναμη, αν και η διαφορά του από τη ΝΔ εμφανίζεται σε σχέση με το 1996 σημαντικά μειωμένη (9,3% έναντι 15,5% το 1996 στους μισθωτούς ΔΤ με ανώτερη μόρφωση και 6,1%, έναντι 9,9% το 1996 στους μισθωτούς ΔΤ με μέση-κατώτερη μόρφωση -πίνακας 4).

Όπως και στις εθνικές εκλογές, έτσι και στις Ευρωεκλογές, η ΝΔ παρουσίασε τη μεγαλύτερη αδυναμία της στο **χώρο της μισθωτής εργασίας**. Οι τρεις από τις τέσσερις κατηγορίες μισθωτών της κοινωνικο-επαγγελματικής ταξινόμησης περιλαμβάνονται στις «χειρότερες» του κόμματος, μαζί με τη **σπουδάζουσα νεολαία** και τα **ανώτερα ελεύθερα επαγγέλματα**, που φαίνεται να απομακρύνονται σταδιακά από τα δύο μεγάλα κόμματα διακυβέρνησης (πίνακας 4). Μάλιστα οι τέσσερις κατηγορίες μισθωτών είναι εκείνες όπου υστερεί και περισσότερο, έναντι του ΠΑΣΟΚ: Στους **μισθωτούς ΔΤ/ΑΕ** -9,3%, στους **μισθωτούς ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ** -6,1%, στους **μισθωτούς ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ** -4,3% και στους **μισθωτούς ΙΤ/ΑΕ** -1,3%. Επίσης, υστερεί του ΠΑΣΟΚ και στη νεολαία

(-2,5%, βλέπε πίνακα 4, στήλη 12).

Ειπωμένο διαφορετικά, τα περισσότερο μορφωμένα (ανώτερα) στρώματα του Δημοσίου Τομέα παραμένουν η χειρότερη κ/ε/κ για τη ΝΔ. Σε αυτήν η ΝΔ εμφανίζει τη χαμηλότερη επιρροή μεταξύ όλων των κ/ε/κ (26,7% - πίνακας 4) και υποαντιπροσωπεύεται ως προς το συνολικό της ποσοστό περισσότερο από οπουδήποτε αλλού (-9,3% -πίνακας 6). Οι πολιτικές συνέπειες αυτής της διαπίστωσης, που είναι προφανείς, μπορεί να διακριθούν σε αρνητικές και θετικές, χωρίς να είναι επίσης προφανές τι από τα δύο υπερισχύει. Αφ' ενός αρνητικές, διότι ένα σημαντικό τμήμα των μισθωτών του ΔΤ, και κυρίως τα ανώτερα στρώματά του, διάκεινται δυσμενώς προς τη ΝΔ και ενδεχομένως να δυσχεραίνουν το βαθμό ελέγχου και την ικανότητα διαχείρισης του κρατικού μηχανισμού, στην περίπτωση που η ΝΔ κληθεί να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας. Αφ' ετέρου θετικές, διότι το γεγονός ότι δεν στηρίζεται σε αυτά τα στρώματα σημαίνει ότι δεν υπόκειται σε «εξάρτηση» παρεμφερή με εκείνη του κυβερνώντος κόμματος και, επομένως, δεν υφίσταται τους ανάλογους καταναγκασμούς.

Το βασικό-δομικό μειονέκτημα που εμφανίζει η κοινωνική υποστήριξη της ΝΔ παραμένει η χαμηλή επιρροή που διαθέτει στα περισσότερο δυναμικά τμήματα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της χώρας.

Γενικεύοντας, το βασικό-δομικό μειονέκτημα που εμφανίζει η κοινωνική υποστήριξη της ΝΔ παραμένει **η χαμηλή επιρροή που διαθέτει στα περισσότερο δυναμικά τμήματα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της χώρας, ιδίως στο χώρο της μισθωτής εργασίας, των ανώτερων ελεύθερων επαγγελμάτων αλλά και των επιχειρηματιών**. Η τάση αυτή που είχε παρατηρηθεί εμφανώς και στην κοινωνική βάση του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές,[7] φαίνεται να επιδεινώθηκε λόγω της εμφάνισης του κόμματος των Φιλελευθέρων. Το νεοπαγές κόμμα του κ. Μάνου **απέκτησε ισχυρή όσμωση σε κ/ε/κ που αποτελούν ιστορικά τις κατ' εξοχήν προνομιακές για τη ΝΔ**. Ως αποτέλεσμα της παρουσίας των Φιλελευθέρων, η ΝΔ υφίσταται υψηλότατες απώλειες στα **ανώτερα ελεύθερα επαγγέλματα κατά 10,3% της δύναμης του 1996, στα ανώτερα στρώματα και στελέχη του Ιδιωτικού Τομέα κατά 7,7% και στους εργοδότες/επιχειρηματίες κατά 6,4%** (πίνακας 13). Αυτονόητα, στη σημερινή συγκυρία, που χαρακτηρίζεται συνολικά από χαμηλή κοινωνική νομιμοποίηση της διακυβέρνησης, το στοιχείο αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Είναι χαρακτηριστικό ότι, στο εσωτερικό της εκλογικής της βάσης,

η ΝΔ εμφανίζει μεταξύ όλων των κομμάτων το **χαμηλότερο ποσοστό οικονομικά ενεργών ψηφοφόρων** (μόλις 58,3%, έναντι 63,6% του ΠΑΣΟΚ, 67,5% της ΠΟΛΑΝ και 69,1% των Φιλελευθέρων -βλέπε πίνακα 2) και αντιστρόφως, **το υψηλότερο ποσοστό οικονομικά μη-ενεργών**: 38,4%, έναντι 32,9% του ΠΑΣΟΚ, 30,6% της ΠΟΛΑΝ και 27,6% των Φιλελευθέρων. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι το ποσοστό της ΝΔ στους οικονομικά ενεργούς ψηφοφόρους, μόλις που υπερβαίνει το αντίστοιχο του ΠΑΣΟΚ (33,3%, έναντι 33,1% -πίνακες 2-3). Ενώ, αντιθέτως, η ΝΔ μεταξύ των τμημάτων του μη-ενεργού πληθυσμού προσεγγίζει το *41,5%*, έναντι *32,4%* του *ΠΑΣΟΚ*, διαθέτει επομένως άνετο προβάδισμα της τάξης του 9%. Γίνεται φανερό, κατά συνέπεια, ότι **η κρίσιμη διαφορά των 3 εκατοστιαίων μονάδων που κατέγραψε το εκλογικό αποτέλεσμα σε βάρος του ΠΑΣΟΚ, προήλθε κατά βάση από αυτό το τμήμα του εκλογικού σώματος**.

4. Κοινωνική συνοχή και μετατοπίσεις κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

4.1. Συνοχή και μετατοπίσεις στο ΠΑΣΟΚ

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, από τους ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ που τελικά προσήλθαν στις κάλπες, τα 3/4 ξαναψήφισαν ΠΑΣΟΚ ανεβάζοντας τη συνολική του συσπείρωσή του σε 74,3% (πίνακας 11).[8] Οι κυριότερες διαρροές του σημειώνονται, κυρίως, προς το ΔΗΚΚΙ (7,8% της εκλογικής επιρροής του 1996) και προς τα αριστερά (ΚΚΕ, ΣΥΝ - 6%) και σε μικρότερο βαθμό προς τη ΝΔ (4,3%) ή τα «μικρά» κόμματα. Με συνυπολογισμένες και τις απώλειες προς τα δύο μικρά κόμματα της κεντροδεξιάς (ΠΟΛΑΝ, Φιλελεύθεροι - αθροιστικά 1,7%), οι συνολικές απώλειες του ΠΑΣΟΚ προς τα δεξιά δεν υπερβαίνουν το 6%. Οι σημαντικές απώλειες του κόμματος δεν αντισταθμίσθηκαν από τις εισροές που είχε από τη ΝΔ (2,5% των ψηφοφόρων ΝΔ του '96) και τα κόμματα της Αριστεράς.

Η παρατηρηθείσα συσπείρωση του ΠΑΣΟΚ (74,3%) δεν υπήρξε παντού ομοιόμορφη, τουναντίον παρουσιάζει **έντονη κοινωνική ανομοιογένεια**. Μεταξύ των διαφόρων κ/ε/κ της ανάλυσης, παρουσιάζονται έντονες

διαφοροποιήσεις, που έχουν ως αποτέλεσμα να κυμανθεί η συνοχή του, αναλόγως της κατηγορίας, από 67,4% έως 82,9% (πίνακας 11).

Α) Τα **χαμηλότερα ποσοστά συσπείρωσης** εμφανίζει το ΠΑΣΟΚ στα **ανώτερα ελεύθερα επαγγέλματα** και στη **σπουδάζουσα νεολαία** - παρέμεινε σε επίπεδα κατώτερα του 70% -, καθώς και στους **ανέργους**, όπου υπερέβη οριακά το 70% (πίνακας 11). Στα **ανώτερα στρώματα των ελεύθερων επαγγελμάτων** εμφάνισε το χαμηλότερο ποσοστό συσπείρωσης (67,4%). Θα πρέπει να σημειωθεί, παρενθετικά, ότι το περισσότερο μορφωμένο τμήμα των ελεύθερων επαγγελμάτων αποτελεί την κατ' εξοχήν «αντιδικομματική» κοινωνική ομάδα. Πρόκειται για την κ/ε κατηγορία με το χαμηλότερο ποσοστό δικομματισμού, όπου τα δύο κόμματα συγκεντρώνουν αθροιστικά ποσοστό κάτω από 60% (μόλις 58,2% -πίνακας 5). Οι διαρροές του ΠΑΣΟΚ σε αυτή την κατηγορία υπήρξαν κατ' εξοχήν **διάχυτες**. Είναι η μόνη κοινωνική κατηγορία, όπου οι διαρροές του κατευθύνονται ισοδύναμα (σε ποσοστό 5,8% της δύναμης του 1996) **τόσο προς τη ΝΔ όσο και προς το ΣΥΝ, το ΔΗΚΚΙ αλλά και τα λοιπά κόμματα** (πίνακας 12). Μεταξύ των **νέων** που είναι ενταγμένοι στους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης («σπουδάζουσα νεολαία»), η συσπείρωση του ΠΑΣΟΚ περιορίζεται σε 68,0% (πίνακας 11). Σε αυτή την κατηγορία, που, επίσης, χαρακτηρίζεται από χαμηλό ποσοστό δικομματισμού (το δεύτερο χαμηλότερο, 60,3% -πίνακας 5), τις απώλειες του ΠΑΣΟΚ εισπράττουν πρωτευόντως (και εξίσου) **το ΔΗΚΚΙ και το ΚΚΕ** (από 7% αντιστοίχως), τα **λοιπά κόμματα** (6,%) και ο ΣΥΝ (5,% -πίνακας 12). Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η ΝΔ οικειοποιείται μόνο το 3,% των διαρροών του ΠΑΣΟΚ (πίνακας 12).

Τα χαμηλότερα ποσοστά συσπείρωσης εμφανίζει το ΠΑΣΟΚ στα ανώτερα ελεύθερα επαγγέλματα, στη σπουδάζουσα νεολαία καθώς και στους ανέργους. Στα ανώτερα στρώματα των ελεύθερων επαγγελμάτων εμφάνισε το χαμηλότερο ποσοστό συσπείρωσης

Σε 3 κ/ε κατηγορίες η συνοχή του ΠΑΣΟΚ κυμάνθηκε σε επίπεδα της τάξης του 70%: Στους **ανέργους** (70,1%), στους **επαγγελματοβιοτέχνες** (70,6%) και στους **επιχειρηματίες** (70,9% -πίνακας 11). Στους **ανέργους** η πλέον εντυπωσιακή μεταστροφή σημειώνεται προς το «αντικομματικό» ρεύμα, που υποδηλώνει σαφώς η ψήφος στα «λοιπά» κόμματα. **Σχεδόν ο ένας στους δέκα ανέργους ψηφοφόρους ΠΑΣΟΚ '96** το 9,4%, προτίμησε να υπερψηφίσει τα λοιπά κόμματα, το 8,5% το ΔΗΚΚΙ και μόνο ποσοστό 5,1% κατευθύνθηκε

στη ΝΔ (πίνακας 12). Αντιθέτως, το ΚΚΕ θα αποκομίσει μικρά κέρδη (και ο ΣΥΝ μηδενικά), αφού οι διαρροές του ΠΑΣΟΚ προς αυτό περιορίζονται μόλις σε 2,6% της δύναμης του 1996. Τα «λοιπά κόμματα» προσπορίζονται σε αυτή την κ/ε/κ τα υψηλότερα κέρδη τους από το ΠΑΣΟΚ και το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της ΝΔ (βλέπε παρακάτω). Πρόκειται, σαφώς, για μια τάση με **ιδιαίτερη πολιτική βαρύτητα**. Συνιστά «ρωγμή» στο κομματικό σύστημα που δεν έχει εμφανισθεί με παρόμοιους όρους στο παρελθόν. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι και το ποσοστό του «δικομματισμού» παραμένει σε αυτή την κατηγορία χαμηλότερο από 65% (64,2% -πίνακας 5). Στους **επαγγελματοβιοτέχνες**, όπου η συσπείρωση του ΠΑΣΟΚ περιορίσθηκε σε 70,6%, το ΔΗΚΚΙ υπήρξε ο μεγάλος κερδισμένος, αφού σε αυτό κατευθύνθηκε το 11,1% των παλαιών ψηφοφόρων ΠΑΣΟΚ. Πρόκειται για το μεγαλύτερο ποσοστό κερδών που αποκόμισε το ΔΗΚΚΙ από το ΠΑΣΟΚ μεταξύ όλων των κ/ε/κ (πίνακας 12). Κερδισμένα είναι σε μικρότερο βαθμό και τα κόμματα της Αριστεράς, που θα εισπράξουν ο μεν ΣΥΝ το 3,9% των διαρροών του ΠΑΣΟΚ σε αυτήν την κ/ε/κ και το δε ΚΚΕ το 3,3%. Ως προς τις διαρροές που θα υποστεί το κυβερνών κόμμα στην κ/ε/κ των **εργοδοτών/επιχειρηματιών**, όπου και πάλι η συνοχή του θα κυμανθεί σε 70,9%, η εικόνα είναι διαφορετική: Εδώ ωφελείται **κυρίως η ΝΔ**, όπου θα κατευθυνθεί το 9,3%. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό διαρροών ΠΑΣΟΚ προς ΝΔ μεταξύ όλων των κ/ε/κ (πίνακας 12). Επωφελείται επίσης το ΔΗΚΚΙ, που εισπράττει το 8,1%, ενώ ποιοτική σημασία έχει και το ποσοστό διαρροών που καρπώθηκαν οι Φιλελεύθεροι, 2,3%, το υψηλότερο που κερδίζει το νεοσυσταθέν κόμμα από το ΠΑΣΟΚ.

Β) Σε πέντε κ/ε/κ, η συνοχή του ΠΑΣΟΚ θα κυμανθεί σε **ενδιάμεσα επίπεδα**, από 71% έως 75%: Συγκεκριμένα: Στους **ελεύθερους επαγγελματίες/ΠΕ-ΜΕ** η συσπείρωση προσεγγίζει το 71,1%, στους **μισθωτούς ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ** το 71,7%, στους **μισθωτούς ΙΤ/ΑΕ**, επίσης 71,7%, στις **νοικοκυρές ΜΕ-ΑΕ** το 73,0% και στους **μισθωτούς ΔΤ/ΑΕ** το 75,0% (πίνακας 11). **Στα χαμηλότερα στρώματα των ελεύθερων επαγγελμάτων** (με κατώτερη-μέση μόρφωση) η συρρίκνωση του ΠΑΣΟΚ θα πραγματοποιηθεί προς όφελος κυρίως του ΔΗΚΚΙ (10,4% - δεύτερο υψηλότερο ποσοστό διαρροών ΠΑΣΟΚ προς ΔΗΚΚΙ) και δευτερευόντως της ΝΔ, προς την οποία θα κατευθυνθεί το 6,4% των ελεύθερων επαγγελματιών του ΠΑΣΟΚ (επίσης, δεύτερο υψηλότερο ποσοστό διαρροών ΠΑΣΟΚ προς ΝΔ). Από τις διαρροές του ΠΑΣΟΚ στα **κατώτερα και μεσαία τμήματα των μισθωτών του Ιδιωτικού Τομέα** ωφελούνται κυρίως το ΔΗΚΚΙ, που εισπράττει το 9,8% και τα «λοιπά» κόμματα (5,4% -πίνακας 12). Στα ανώτερα στρώματα των **μισθωτών του Ιδιωτικού Τομέα** ενισχύεται εξίσου το ΔΗΚΚΙ και τα «λοιπά» κόμματα (εισπράττουν από 6%) και δευτερευόντως ο ΣΥΝ και η ΝΔ (εισπράττουν

από 4,7%). Από τις απώλειες του ΠΑΣΟΚ στις **νοικοκυρές με μέση-ανώτερη μόρφωση** ενισχύεται το ΔΗΚΚΙ (κερδίζει 7,2%) και το ΚΚΕ που εισπράττει το 5,5%. Ας σημειωθεί ότι πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό διαρροών του ΠΑΣΟΚ προς το ΚΚΕ και πιθανώς να σχετίζεται με την ευεργετική για το ΚΚΕ επίδραση του πολέμου, στη γυναικεία εκλογική συμπεριφορά. Τέλος, στους **ανώτερους μισθωτούς του Δημοσίου Τομέα,** τη φθορά του ΠΑΣΟΚ οικειοποιούνται στο μεγαλύτερο βαθμό, σχετικά ισοδύναμα, τα τρία κόμματα της Αριστεράς: ΔΗΚΚΙ (6,2%), ΣΥΝ (5,4%) και ΚΚΕ (4,6%).

Γ) Το ΠΑΣΟΚ εμφανίζει την ***υψηλότερη συσπείρωση και, κατά συνέπεια, τη μεγαλύτερη κοινωνική συγκράτηση*** του στους **συνταξιούχους κατώτερης μόρφωσης** (82,9%), στις **νοικοκυρές κατώτερης μόρφωσης** (79,7%), στους **μισθωτούς ΔΤ κατώτερης-μέσης μόρφωσης** (79,4%), **στους αγρότες** (79,2%) και στους **συνταξιούχους μέσης-ανώτερης μόρφωσης** (78,2% -βλέπε πίνακα 11). Περισσότερο αναλυτικά, στους συνταξιούχους (κατώτερης μόρφωσης και μέσης-ανώτερης μόρφωσης) οι διαρροές του ΠΑΣΟΚ κατευθύνονται κυρίως προς το ΔΗΚΚΙ, στις νοικοκυρές κατώτερης μόρφωσης προς το ΔΗΚΚΙ (7,3%) και τη ΝΔ (6,0% - τρίτο υψηλότερο ποσοστό), στους μισθωτούς Δημοσίου Τομέα κατώτερης-μέσης μόρφωσης προς το ΔΗΚΚΙ (6,7%) και τα «λοιπά» κόμματα (4,4% -πίνακας 12). Τέλος, στους αγρότες, η βασική διαρροή εντοπίζεται προς το **ΔΗΚΚΙ** (7,7%) και **μόνο δευτερευόντως προς τη ΝΔ** (5,6% -πίνακας 12).

Από τις διαρροές του ΠΑΣΟΚ στα κατώτερα και μεσαία τμήματα των μισθωτών του Ιδιωτικού Τομέα ωφελούνται κυρίως το ΔΗΚΚΙ και τα «λοιπά» κόμματα

4.2. Συνοχή και μετατοπίσεις στη ΝΔ

Η ΝΔ με συνολικό ποσοστό συνοχής 87,2% (πίνακας 11) θα εμφανίσει τη μικρότερη κοινωνική της συνοχή στους **ανώτερους ελεύθερους επαγγελματίες** (77,9%), στους **μαθητές/σπουδαστές** (78,2%), στους **ανέργους** (80,2%), στους **εργοδότες/επιχειρηματίες** (80,8%) και στους **ανώτερους μισθωτούς του ιδιωτικού Τομέα** (81,%). Στους **ανώτερους ελεύθερους επαγγελματίες** *η συρρίκνωση, όπως ήδη επισημάνθηκε, οφείλεται ολοφάνερα στην παρουσία* των Φιλελεύθερων του κ. Μάνου. Η μετακίνηση ψηφοφόρων ΝΔ στη συγκεκριμένη κ/ε/κ και προς το συγκεκριμένο κόμμα, που προσεγγίζει το 10,3% της

εκλογικής δύναμης του 1996, είναι η μεγαλύτερη, με διαφορά από όλες ανεξαιρέτως τις διαρροές της ΝΔ (πίνακας 13) και αντιπροσωπεύει το 8,3% της συνολικής απώλειας του κόμματος (πίνακας 10). Άλλωστε, οι ελεύθεροι επαγγελματίες είναι, μετά τους επιχειρηματίες, η δεύτερη «καλύτερη» κοινωνική κατηγορία για το κόμμα του κ. Μάνου (πίνακας 4). Στους **μαθητές/σπουδαστές** οι διαρροές που εμφανίζονται είναι **αντικομματικού χαρακτήρα** και κατευθύνονται πρωτευόντως προς τα «λοιπά» κόμματα (7,2%) και τους Φιλελεύθερους (4,8%) και δευτερευόντως (και εξίσου κατά 3,6%) προς τον Συνασπισμό και την ΠΟΛΑΝ. Ως προς τους **ανέργους**, όπως ήδη έχει επισημανθεί, οι διαρροές της ΝΔ κατευθύνονται σε μεγάλο βαθμό προς τα «λοιπά» κόμματα (7,9%), υποδηλώνοντας την έντονη δυσαρέσκεια της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας προς το κομματικό σύστημα και τη διακυβέρνηση. Στους **εργοδότες/επιχειρηματίες**, η ΝΔ υφίσταται αμφίπλευρη και ισοδύναμη αφαίμαξη (6,4%), τόσο προς τους Φιλελεύθερους (για τους οποίους αποτελεί και την καλύτερη κ/ε/κ) όσο και προς το ΠΑΣΟΚ. Στους **ανώτερους μισθωτούς και στα στελέχη του Ιδιωτικού Τομέα** ο τύπος της διαρροής προσομοιάζει με εκείνον που υφίσταται η ΝΔ στην προηγούμενη κατηγορία των επιχειρηματιών, με τη διαφορά ότι οι απώλειες προς τους Φιλελεύθερους είναι σχετικά υψηλότερες (7,7% - δεύτερο υψηλότερο ποσοστό), από τις αντίστοιχες προς το ΠΑΣΟΚ (4,6% - πίνακας 13).

Σε πέντε κ/ε/κ η συνοχή της ΝΔ κυμαίνεται σε **ενδιάμεσα επίπεδα**, από 84% έως 89,7%. Πρόκειται για τους **ελεύθερους επαγγελματίες/ΠΕ-ΔΕ** (84,3%), τους **επαγγελματοβιοτέχνες** (84,8%), τους **μισθωτούς ΔΤ/ΑΕ** (83,5%), τους **μισθωτούς ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ** (86,0%) και τους **συνταξιούχους ΜΕ-ΑΕ** (89,7%). Θα πρέπει να προστεθεί ότι οι απώλειες της ΝΔ μεταξύ των μισθωτών του Δημοσίου Τομέα (ανεξαρτήτως βαθμίδας) είναι περισσότερο σημαντικές από ποσοτική άποψη, καθότι αντιπροσωπεύουν αθροιστικά το 25% των συνολικών απωλειών της. Τέλος, σε **πέντε** κ/ε/κ η ΝΔ θα επιδείξει **υψηλότατη συνοχή**, που θα υπερβεί το 90% και θα ελαχιστοποιήσει τις διαρροές της (Συνταξιούχοι/ΠΕ 92,3%, αγρότες 91,8%, νοικοκυρές/ΠΕ

91,1%, νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ 90,8%, μισθωτοί/ ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ 90,4%, πίνακας 11).

5. Επίλογος

Το εκλογικό αποτέλεσμα των Ευρωεκλογών αποκάλυψε την ύπαρξη ενός βαθύτατου κοινωνικού κατακερματισμού. Αν και ο χαρακτήρας της εκλογικής αναμέτρησης δεν έχει ακόμη διερευνηθεί επαρκώς, εν τούτοις, τόσο η κατεύθυνση προς την οποία δείχνουν να κινούνται οι διάφορες κοινωνικές συνιστώσες, όσο και η δυναμική του μετασχηματισμού του κομματικού συστήματος που αναπτύσσεται, δεν θα πρέπει να υποτιμηθούν. Είναι κάτι που αφορά πρωτίστως τα δύο κόμματα της διακυβέρνησης, αν και για εντελώς διαφορετικούς λόγους το καθένα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Οι κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες της ανάλυσης (% του δείγματος)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	**N = 10.025**
Επιχειρηματίες	**2,1**
Αγρότες	**7,9**
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ΠΕ -ΔΕ	**8,1**
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ΑΕ	**4,4**
Επαγγελματοβιοτέχνες	**5,0**
Μισθωτοί Δημοσίου Τομέα/ΠΕ-ΜΕ	**6,0**
Μισθωτοί Δημοσίου Τομέα/ΑΕ	**6,3**
Μισθωτοί Ιδιωτικού Τομέα/ΠΕ-ΜΕ	**14,4**
Μισθωτοί Ιδιωτικού Τομέα/ΑΕ	**6,8**
Άνεργοι	**3,8**
Νοικοκυρές/ΠΕ	**8,7**
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	**7,5**
Συνταξιούχοι/ΠΕ	**6,8**
Συνταξιούχοι/ΜΕ-ΑΕ	**6,0**
Μαθητές/Σπουδαστές/Φοιτητές	**4,4**
Άλλο	**1,9**
Σύνολο	**100,0**

ΠΙΝΑΚΑΣ 2:

Η εκλογική επιρροή των κομμάτων
στις Ευρωεκλογές 1999
κατά ενεργό/μη-ενεργό πληθυσμό Ι
(Σε παρένθεση οι ψηφοφόροι 1996)
(κατηγορία πληθυσμού=100)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ	ΛΟΙΠΑ
Ενεργοί	33,1	33,3	8,9	5,9	7,3	2,4	1,8	7,4
(ψηφοφόροι 1996)	(41 9)	(35,0)	(7,3)	(5,1)	(3,8)	(2,3)		(4,6)
Άνεργοι	31,5	32,7	8,6	4,2	7,1	1,2	1,5	13,1
(ψηφοφόροι 1996)	(40.8)	(35.6)	(6,7)	(6,0)	(3,5)	(1,4)		(6.0)
Μη-ενεργοί	32,4	41,5	8,4	4,0	6,1	2,1	1,4	4,1
(ψηφοφόροι 1996)	(37,5)	(43,6)	(7,2)	(3,7)	(3,5)	(1,5)		(3,0)
Σύνολο	**32,8**	**36,0**	**8,7**	**5,2**	**6,9**	**2,2**	**1,7**	**6,5**

ΠΙΝΑΚΑΣ 3:

Η εκλογική επιρροή των κομμάτων
στις Ευρωεκλογές 1999
κατά ενεργό/μη-ενεργό πληθυσμό ΙΙ
(Σε παρένθεση οι ψηφοφόροι 1996)
(κόμμα=100)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ	ΛΟΙΠΑ	ΣΥΝΟΛΟ
Ενεργοί	63,6	58,3	64,1	71,3	66,7	67,5	69,1	71,5	**63,0**
(ψηφοφόροι 1996)	(66,2))	(59,1)	(64,6)	(70,2)	(65,4)	(74,4)		(71,2)	
Άνεργοι	3.5	3.3	3 6	2.9	3.8	1.9	3,3	7,3	**3,6**
(ψηφοφόροι 1996)	(3 3)	(3.1)	(3.0)	(4.2)	(3.1)	(2.3)		(4,7)	
Μη-ενεργοί	32,9	38,4	32,3	25,7	29,5	30,6	27,6	21,1	**33,3**
(ψηφοφόροι 1996)	(30,5)	(37,8)	(32,4)	25,6	(31,4)	(24,3)		(24,0)	
Σύνολο	100,0	100.0	100.0	99.9	100.0	100,0	100.0	99.9	**99,9**

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Η επιρροή των πολιτικών κομμάτων στις Ευρωεκλογές, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (ψηφοφόροι 1999)
(% της κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία[1]	**ΠΑΣΟΚ N=3025**	**ΝΔ N=3316**	**ΚΚΕ N=800**	**ΣΥΝ N=479**	**ΔΗΚΚΙ N=632**	**ΠΟΛΑΝ N=203**	**ΦΙΛΕΛ N=153**	**ΛΟΙΠΑ N=601**	**ΣΥΝΟΛΟ N=9209 [2]**	Διαφορά ΠΑΣΟΚ ΝΔ 1996	Διαφορά ΠΑΣΟΚ ΝΔ 1999
Επιχειρηματίες	35,1	37,1	5,0	6,4	6,4	2,5	5,4	2,0	99,9	5,0	-2,0
Αγρότες	34.1	42.2	8.5	2.5	7.6	1.5	0.7	2.9	100.0	-1.2	-8.1
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	30,1	36,4	10,0	4,5	9,0	1,2	0,9	7,9	100,0	1,5	-6,3
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	26.9	31.3	10.9	8.0	5.5	4.0	5.0	8.5	100.1	1.0	-4.4
Επαγγελματοβιοτέχνες	30,0	33,9	8,6	5,5	9,9	2,9	1,5	7,7	100,0	5,0	-3,9
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	39.6	33.5	6.2	2.9	8.4	3.2	0.7	5.5	100.0	9.9	6.1
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	36,0	26,7	9,3	10,8	5,4	2,0	1,9	7,9	100,0	15,5	9,3
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	34.0	29.7	9.9	5.4	7.6	2.7	1.5	9.2	100.0	13.3	4.3
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	32,2	30,9	8,5	9,0	4,8	1,8	3,1	9,7	100,0	6,5	1,3
Άνεργοι	31.5	32.7	8.6	4.2	7.1	1.2	1.5	13.1	99.9	5.2	-1.2
Νοικοκυρές/ΠΕ	35,7	44,4	8,1	2,0	6,5	0,9	0,8	1,6	100,0	-4,9	-8,7
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	29.0	43.4	7.5	4.6	6.5	1.5	1.0	6.4	99.9	-10.0	-14.4
Συνταξιούχοι/ΠΕ	34,5	41,1	11,6	2,3	5,2	1,8	1,3	2,3	100,1	-3,8	-6,6
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	30.3	44.9	5.6	5.1	6.0	3.8	1.3	3.1	100.1	-11.7	-14.6
Μαθητές/Φοιτητές	31,4	28,9	9,6	8,3	5,6	2,9	3,7	9,6	100,0	6,5	2,5
Αλλο	29,8	38,6	4,7	6,4	6,4	4,1	0,6	9,4	100,0	-3,6	-8,8
Σύνολο	32,8	36,0	8,7	5,2	6,9	2,2	1,7	6,5	100,0	2,6	-3,2

[1] ΠΕ: Απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (μέχρι και δημοτικό), ΜΕ: Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης (μέχρι και Λύκειο), ΑΕ: Απόφοιτοι Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΑΕΙ/ΤΕΙ).
ΔΤ: Δημοσίου Τομέα, ΙΤ: Ιδιωτικού Τομέα
[2] Δεν αθροίζουν στο 100, λόγω στρογγυλοποίησης

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Ποσοστό % του δικομματισμού (αθροιστικού ποσοστού ΠΑΣΟΚ-ΝΔ) κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (ψηφοφόροι 1999)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	**%**
Επιχειρηματίες	**72,2**
Αγρότες	**76,3**
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ΠΕ -ΔΕ	**66,5**
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ΑΕ	**58,2**
Επαγγελματοβιοτέχνες	**63,9**
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	**73,1**
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	**62,7**
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	**63,7**
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	**63,1**
Άνεργοι	**64,2**
Νοικοκυρές/ΠΕ	**80,1**
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	**72,4**
Συνταξιούχοι/ΠΕ	**75,6**
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	**75,2**
Μαθητές/Φοιτητές	**60,3**
Άλλο	**68,4**
Σύνολο	**68,8**

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Η επιρροή των πολιτικών κομμάτων στις Ευρωεκλογές, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (ψηφοφόροι 1999)
(% της κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας)

(1) Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία[1]	(2) ΠΑΣΟΚ N=3025	(3) ΝΔ N=3316	(4) ΚΚΕ N=800	(5) ΣΥΝ N=479	(6) ΔΗΚΚΙ N=632	(7) ΠΟΛΑΝ N=203	(8) ΦΙΛΕΛ N=153	(9) ΛΟΙΠΑ N=601	(10) ΣΥΝΟΛΟ N=9209 [2]	(11) Διαφορά ΠΑΣΟΚ ΝΔ 1996	(12) Διαφορά ΠΑΣΟΚ ΝΔ 1999
Επιχειρηματίες	35,1	37,1	5,0	6,4	6,4	2,5	5,4	2,0	99,9	5,0	-2,0
Αγρότες	34.1	42.2	8.5	2.5	7 6	1.5	0.7	2.9	100.0	-1.2	-8 1
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	30,1	36,4	10,0	4,5	9,0	1,2	0,9	7,9	100,0	1,5	-6,3
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	26.9	31.3	10.9	8.0	5.5	4.0	5.0	8,5	100.1	1.0	-4.4
Επαγγελματοβιοτέχνες	30,0	33,9	8,6	5,5	9,9	2,9	1,5	7,7	100,0	5,0	-3,9
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	39.6	33.5	6.2	2.9	8.4	3.2	0.7	5.5	100.0	9.9	6 1
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	36,0	26,7	9,3	10,8	5,4	2,0	1,9	7,9	100,0	15,5	9,3
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	34.0	29.7	9.9	5.4	7.6	2.7	1.5	9.2	100.0	13 3	4 3
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	32,2	30,9	8,5	9,0	4,8	1,8	3,1	9,7	100,0	6,5	1,3
Άνεργοι	31.5	32.7	8.6	4.2	7.1	1.2	1.5	13.1	99.9	5.2	-1 2
Νοικοκυρές/ΠΕ	35,7	44,4	8,1	2,0	6,5	0,9	0,8	1,6	100,0	-4,9	-8,7
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	29.0	43.4	7,5	4.6	6.5	1.5	1.0	6.4	99.9	-10.0	-14.4
Συνταξιούχοι/ΠΕ	34,5	41,1	11,6	2,3	5,2	1,8	1,3	2,3	100,1	-3,8	-6,6
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	30.3	44.9	5.6	5.1	6.0	3.8	1.3	3.1	100.1	-11.7	-14.6
Μαθητές/Φοιτητές	31,4	28,9	9,6	8,3	5,6	2,9	3,7	9,6	100,0	6,5	2,5
Αλλο	29,8	38,6	4,7	6,4	6,4	4,1	0,6	9,4	100,0	-3,6	-8,8
Σύνολο	32,8	36,0	8,7	5,2	6,9	2,2	1,7	6,5	100,0	2,6	-3,2

[1] ΠΕ: Απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (μέχρι και δημοτικό), ΜΕ: Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης (μέχρι και Λύκειο), ΑΕ: Απόφοιτοι Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΑΕΙ/ΤΕΙ).
ΔΤ: Δημοσίου Τομέα, ΙΤ: Ιδιωτικού Τομέα
[2] Δεν αθροίζουν στο 100, λόγω στρογγυλοποίησης

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Ποσοστό % του δικομματισμού (αθροιστικού ποσοστού ΠΑΣΟΚ-ΝΔ) κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (ψηφοφόροι 1999)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	%
Επιχειρηματίες	**72,2**
Αγρότες	**76,3**
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ΠΕ -ΔΕ	**66,5**
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ΑΕ	**58,2**
Επαγγελματοβιοτέχνες	**63,9**
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	**73,1**
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	**62,7**
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	**63,7**
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	**63,1**
Άνεργοι	**64,2**
Νοικοκυρές/ΠΕ	**80,1**
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	**72,4**
Συνταξιούχοι/ΠΕ	**75,6**
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	**75,2**
Μαθητές/Φοιτητές	**60,3**
Άλλο	**68,4**
Σύνολο	**68,8**

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Δείκτης υπεραντιπροσώπευσης/ υποαντιπροσώπευσης κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (Διαφορές % κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας από μέσο όρο κόμματος)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ	ΛΟΙΠΑ
Επιχειρηματίες	2,3	1,1	-3,7	1,2	-0,5	0,3	3,7	-4,5
Αγρότες	1.3	6.2	-0 2	-2.7	0.7	-0.7	-1.0	-3.6
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	-2,7	0,4	1,3	-0,7	2,1	-1,0	-0,8	1,4
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	-5.9	-4.7	2.2	2.8	-1.4	1.8	3.3	2.0
Επαγγελματοβιοτέχνες	-2,8	-2,1	-0,1	0,3	3,0	0,7	-0,2	1,2
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	6.8	-2.5	-2.5	-2.3	1.5	1.0	-1.0	-1.0
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	3,2	-9,3	0,6	5,6	-1,5	-0,2	0,2	1,4
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	1.2	-6.3	1 2	0.2	0.7	0 5	-0.2	2.7
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	-0,6	-5,1	-0,2	3,8	-2,1	-0,4	1,4	3,2
Άνεργοι	-1.3	-3.3	-0.1	-1.0	0.2	-1.0	-0.2	6 6
Νοικοκυρές/ΠΕ	2,9	8,4	-0,6	-3,2	-0,4	-1,3	-0,9	-4,9
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	-3.8	7.4	-1.2	-0.6	-0.4	-0.7	-0.7	-0.1
Συνταξιούχοι/ΠΕ	1,7	5,1	2,9	-2,9	-1,7	-0,4	-0,4	-4,2
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	-2.5	8.9	-3.1	-0 1	-0.9	1 6	-0.4	-3.4
Μαθητές/Φοιτητές	-1,4	-7,1	0,9	3,1	-1,3	0,7	2,0	3,1
Άλλο	-3,0	2,6	-4,0	1,2	-0,5	1,9	-1,1	2,9
Τυπική απόκλιση (σ)	3,1	5,7	2,0	2,5	1,4	1,0	1,5	3,3

[1] ΠΕ: Απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (μέχρι και δημοτικό), ΜΕ: Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης (μέχρι και Λύκειο), ΑΕ: Απόφοιτοι Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΑΕΙ/ΤΕΙ). ΔΤ: Δημοσίου Τομέα, ΙΤ: Ιδιωτικού Τομέα

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Η επιρροή των πολιτικών κομμάτων στους ψηφοφόρους 1996, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (με βάση την προηγούμενη ψήφο) [1] (% της κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ N=3507	ΝΔ N=3284	ΚΚΕ N=629	ΣΥΝ N=407	ΔΗΚΚΙ N=317	ΠΟΛΑΝ N=173	ΛΟΙΠΑ N=357	ΣΥΝΟΛΟ N=9679 [2]
Επιχειρηματίες	43,8	38,8	4,5	4,5	3,5	3,0	2,0	100,1
Αγρότες	40 1	41.3	7.9	1.7	4.8	1.7	2.5	100.0
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	38,9	37,4	9,2	3,5	3,9	1,7	5,4	100,0
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	36 8	35.8	8 2	7.4	2.4	3 4	6.1	100 1
Επαγγελματοβιοτέχνες	41,2	36,2	6,6	4,1	5,7	2,7	3,4	99,9
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	46.1	36.2	5.3	2.8	5.3	2.0	2 2	99.9
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	44,9	29,4	6,0	10,4	2,9	1,2	5,2	100,0
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	44.4	31.1	8.2	4.7	3.6	2 5	5.5	100.0
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	39,8	33,3	7,3	8,8	1,7	3,2	5,8	99,9
Άνεργοι	40.8	35.6	6.7	6.0	3.5	1.4	6.0	100.0
Νοικοκυρές/ΠΕ	39,3	44,2	7,6	2,1	3,8	0,8	2,2	100,0
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	35.5	45.5	5 5	4.6	4.0	0 7	4.0	99.8
Συνταξιούχοι/ΠΕ	39,0	42,8	10,2	2,1	2,5	1,6	1,6	99,8
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	35.5	47.2	5.3	3.8	4.1	2 3	1.9	100.1
Μαθητές/Φοιτητές	38,7	32,2	7,3	8,8	2,3	2,7	8,0	100,0
Άλλο	36,8	40,4	2,9	5,1	2,9	2,9	8,8	99,8
Σύνολο	40,5	37,9	7,3	4,7	3,7	2,0	4,1	100,2

[1] Τα συνολικά ποσοστά των κομμάτων διαφέρουν ελαφρώς από τα πραγματικά του 1996, διότι τα αποτελέσματα της δημοσκόπησης είναι σταθμισμένα εκ των υστέρων με την ψήφο 1999 και όχι με την ψήφο του 1996. **[2]** Δεν αθροίζουν στο 100, λόγω στρογγυλοποίησης

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Μεταβολή (%) στην επιρροή των πολιτικών κομμάτων 1996-1999, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ [1]	ΛΟΙΠΑ
Επιχειρηματίες	-8,7	-1,7	0,5	1,9	2,9	-0,5	5,4	0,0
Αγρότες	-6.0	0.9	0,6	0,8	2.8	-0,2	0.7	0.4
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	-8,8	-1,0	0,8	1,0	5,1	-0,5	0,9	2,5
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	-9.9	-4.5	2.7	0,6	3,1	0,6	5.0	2.4
Επαγγελματοβιοτέχνες	-11,2	-2,3	2,0	1,4	4,2	0,2	1,5	4,3
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	-6.5	-2.7	0.9	0,1	3.1	1,2	0.7	3.3
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	-8,9	-2,7	3,3	0,4	2,5	0,8	1,9	2,7
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	-10.4	-1.4	1.7	0.7	4.0	0,2	1.5	3.7
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	-7,6	-2,4	1,2	0,2	3,1	-1,4	3,1	3,9
Άνεργοι	-9.3	-2.9	1.9	-1,8	3.6	-0,2	1.5	7.1
Νοικοκυρές/ΠΕ	-3,6	0,2	0,5	-0,1	2,7	0,1	0,8	-0,6
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	-6.5	-2.1	2.0	0.0	2.5	0.8	1.0	2.4
Συνταξιούχοι/ΠΕ	-4,5	-1,7	1,4	0,2	2,7	0,2	1,3	0,7
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	-5.2	-2.3	0.3	1,3	1.9	1.5	1.3	1.2
Μαθητές/Φοιτητές	-7,3	-3,3	2,3	-0,5	3,3	0,2	3,7	1,6
Άλλο	-7.0	-1.8	1.8	1,3	3,5	1,2	0.6	0.6
ΣΥΝΟΛΟ 1996-1999	-7,7	-1,9	1,4	0,5	3,2	0,2	1,7	2,4

[1] Ποσοστά Ευρωεκλογών

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Απόλυτες μεταβολές στην εκλογική επιρροή των πολιτικών κομμάτων, 1996-1999, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία
(Ποσοστό % επί του συνολικού εκλογικού σώματος)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ [1]	ΛΟΙΠΑ
Επιχειρηματίες	-0,2	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Αγρότες	-0,6	-0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,1	0,0
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	-0,8	-0,1	0,0	0,1	0,4	0,0	0,1	0,2
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	-0,4	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1
Επαγγελματοβιοτέχνες	-0,6	-0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,1	0,2
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	-0,5	-0,3	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0	0,2
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	-0,7	-0,3	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,2
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	-1,6	-0.2	0,2	0,1	0,6	0.0	0,2	0.5
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	-0,5	-0,2	0,1	0,0	0,2	-0,1	0,2	0,3
Άνεργοι	-0,1	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,3
Νοικοκυρές/ΠΕ	-0,4	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,0	0,1	-0,1
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	-0,5	-0,3	0,2	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,2
Συνταξιούχοι/ΠΕ	-0,4	-0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	-0,4	-0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Μαθητές/Φοιτητές	0,2	0,3	0,2	0,1	0,1	0,0	0,2	0,2
Άλλο	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1
ΣΥΝΟΛΟ 1996-1999	-7,7	-1,9	1,4	0,5	3,2	0,2	1,7	2,4

[1] Ποσοστά Ευρωεκλογών

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Σύνθεση (%) κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία της απόλυτης μεταβολής της δύναμης των κομμάτων 1996-1999 (ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΚΚΕ, ΔΗΚΚΙ) (μεταβολή=100)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	Πτώση ΠΑΣΟΚ	Πτώση ΝΔ	Άνοδος ΚΚΕ	Άνοδος ΔΗΚΚΙ
Επιχειρηματίες	2,6	4,2	0,0	0,0
Αγρότες	7,8	4,2	7,1	6,3
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	10,4	4,2	0,0	12,5
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	5,2	8,3	7,1	3,1
Επαγγελματοβιοτέχνες	7,8	4,2	7,1	6,3
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	6,5	12,5	7,1	6,3
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	9,1	12,5	14,3	3,1
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	20,8	8,3	14,3	18,8
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	6,5	8,3	7,1	6,3
Άνεργοι	1,3	0,0	7,1	6,3
Νοικοκυρές/ΠΕ	5,2	4,2	0,0	9,4
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	6,5	12,5	14,3	6,3
Συνταξιούχοι/ΠΕ	5,2	8,3	7,1	3,1
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	5,2	8,3	0,0	3,1
Μαθητές/Φοιτητές	0,0	0,0	14,3	3,1
Άλλο	0,0	0,0	7,1	3,1
ΣΥΝΟΛΟ 1996-1999	100,0	100,0	100,0	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Κομματική συσπείρωση ψηφοφόρων 1996, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (Ποσοστό % ψηφοφόρων 1996 που ξαναψήφισαν το ίδιο κόμμα στις Ευρωεκλογές)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ
Επιχειρηματίες	70,9	80,8	88,9	88,9	71,4	33,3
Αγρότες	79,2	91,8	85,7	83,3	67,6	41,7
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	71,1	84,3	80,0	76,0	82,1	16,7
Ελευθ.επαγγελματίες/ΑΕ	67,4	77,9	87,1	51,9	77,8	61,5
Επαγγελματοβιοτέχνες	70,6	84,8	80,0	72,2	75,0	41,7
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	79,4	90,4	89,7	62,5	73,3	90,0
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	75,0	83,5	80,0	71,7	58,8	85,7
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	71,7	86,0	90,4	72,9	66,0	51,6
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	71,7	81,0	88,4	65,4	50,0	44,4
Άνεργοι	70,1	80,2	78,9	44,4	60,0	25,0
Νοικοκυρές/ΠΕ	79,7	91,1	87,9	52,9	69,0	50,0
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	73,0	90,8	81,1	58,1	74,1	80,0
Συνταξιούχοι/ΠΕ	82,9	92,3	92,1	61,5	73,3	80,0
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	78,2	89,7	96,4	81,0	77,3	75,0
Μαθητές/Φοιτητές	68,0	78,3	78,9	73,9	100,0	85,7
Σύνολο	74,3	87,2	86,5	67,5	71,7	56,6

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Μετατοπίσεις ψηφοφόρων ΠΑΣΟΚ 1996, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (Ποσοστό % ψηφοφόρων ΠΑΣΟΚ 1996 που ψήφισαν άλλο κόμμα στις Ευρωεκλογές)

	Από ΠΑΣΟΚ σε:						
Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΝΔ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ	ΛΟΙΠΑ
Επιχειρηματίες	9,3	2,3	3,5	8,1	1,2	2,3	2,3
Αγρότες	5.6	2,1	1.4	7.7	0.4	0,7	1.4
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	6,4	2,9	2,1	10,4	1,1	0,4	4,3
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	5.8	4.3	5,8	5.8	1.4	2,2	5.8
Επαγγελματοβιοτέχνες	2,2	3,3	3,9	11,1	1,1	1,1	2,8
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	2.0	0.8	1.2	6.7	2.0	-	4.4
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	2,7	4,6	5,4	6,2	0,8	1,2	3,8
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	3.9	2.5	3.0	9.8	1.3	0,4	5.4
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	4,7	3,0	4,7	6,0	0,4	1,3	6,0
Άνεργοι	5.1	2.6	0.9	8.5	0.9	0.9	9.4
Νοικοκυρές/ΠΕ	6,0	1,7	1,7	7,3	0,3	0,3	0,3
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	3,0	5.5	4.2	7.2	-	0.8	4.2
Συνταξιούχοι/ΠΕ	3,4	1,3	1,3	5,1	0,4	0,9	1,7
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	3.7	0.5	4.3	7.4	2.1	0.5	1.6
Μαθητές/Φοιτητές	3,0	7,0	5,0	7,0	1,0	2,0	6,0
Σύνολο	4.3	2.8	3.2	7.8	0.9	0.8	3.8

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Μετατοπίσεις ψηφοφόρων ΝΔ 1996, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (Ποσοστό % ψηφοφόρων ΝΔ 1996 που ψήφισαν άλλο κόμμα στις Ευρωεκλογές)

	Από ΝΔ σε:						
Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	ΠΑΣΟΚ	ΚΚΕ	ΣΥΝ	ΔΗΚΚΙ	ΠΟΛΑΝ	ΦΙΛΕΛ	ΛΟΙΠΑ
Επιχειρηματίες	6,4	-	1,3	-	1,3	6,4	1,3
Αγρότες	1.4	0,7	0.7	1.7	1.0	0,3	1.0
Ελευθ.επαγγελματίες/ΠΕ - ΔΕ	3,0	1,5	1,1	2,6	1,5	1,9	3,0
Ελευθ επαγγελματίες/ΑΕ	1.5	2,2	2.2	1.5	1.5	10,3	1.5
Επαγγελματοβιοτέχνες	0,6	1,9	0,6	1,3	1,9	1,9	3,2
Μισθωτοί ΔΤ/ΠΕ-ΜΕ	3.0	1,0	0.5	-	1.0	1.0	2.5
Μισθωτοί ΔΤ/ΑΕ	2,9	-	1,2	2,4	1,8	4,1	3,5
Μισθωτοί ΙΤ/ΠΕ-ΜΕ	3.1	1.0	0.8	1.3	1.3	2.3	3.8
Μισθωτοί ΙΤ/ΑΕ	4,6	0,5	0,5	0,5	1,0	7,7	2,6
Άνεργοι	3.0	2.0	1.0	1.0	2.0	2.0	7.9
Νοικοκυρές/ΠΕ	3,0	0,6	-	1,2	0,9	0,6	0,6
Νοικοκυρές/ΜΕ-ΑΕ	2.0	0,7	0,7	0.7	1.0	0.7	1.6
Συνταξιούχοι/ΠΕ	1,9	0,8	-	1,9	-	1,5	0,4
Συνταξούχοι/ΜΕ-ΑΕ	2.8	-	1.2	-	2.4	2.4	1.2
Μαθητές/Φοιτητές	1,2	-	3,6	1,2	3,6	4,8	7,2
Σύνολο	2.5	0,8	0.7	1,2	1.3	2,4	2,5

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) *Το ΠΑΣΟΚ έλαβε στις πρόσφατες Ευρωεκλογές 2.100.772 ψήφους, έναντι 2.804.002 το 1996 και 3.235.017 το 1993. Επομένως, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η μετατόπιση προς το ΠΑΣΟΚ ψηφοφόρων από άλλα κόμματα, η απόλυτη μείωση σε ψήφους μπορεί να υπολογισθεί σε 703.230 για την περίοδο 1996-1999 και 1.134.245 ψήφους συνολικά για την περίοδο 1993-1999. Η αντίστοιχη μείωση για τη Νέα Δημοκρατία ανέρχεται σε -283.349 και -410.321.*

(2) *Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στην παρούσα ανάλυση προέρχονται από τη δημοσκόπηση έξω από τα εκλογικά τμήματα, που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Ερευνών V-PRC, για λογαριασμό της Ελληνικής Τηλεόρασης, σε δείγμα 10.025 ψηφισάντων.*

(3) *Η κοινωνική επιρροή των κομμάτων στις Βουλευτικές εκλογές του 1996 υπολογίζεται με βάση την ερώτηση της προηγούμενης κομματικής προτίμησης (ψήφος 1996), που εμπεριέχεται στο ερωτηματολόγιο της δημοσκόπησης έξω από τις κάλπες.*

(4) *Η υπολειμματική κατηγορία «άλλο» δεν λαμβάνεται υπόψη στην ανάλυση.*

(5) *Αντιθέτως, στα μισθωτά στρώματα του Ιδιωτικού Τομέα με ανώτερη μόρφωση (ΑΕΙ/ΤΕΙ) μόλις υπερέβη το 30% (30,7%).*

(6) *Δεν λαμβάνεται υπόψη η κ/ε/κ «άλλο».*

(7) *Βλέπε σχετικά, Ηλίας Νικολακόπουλος, «Αποφασισμένοι και αναποφάσιστοι: Η συμβολή των δημοσκοπήσεων έξω από τα εκλογικά τμήματα στην ανάλυση της ψήφου», **Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης**, τχ. 9, Απρίλιος 1997, σελ. 197-207. Γιάννης Μαυρής, «Οι τάσεις αποδόμησης/μετασχηματισμού του μεταπολιτευτικού*

*κομματικού συστήματος», **Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης**, τχ. 9, Απρίλιος 1997, σελ. 179-196.*

*(8) Βλέπε σχετικά και Γιάννη Μαυρή: «Η κοινωνική αποδυνάμωση του ΠΑΣΟΚ», εφημερίδα **ΤΑ ΝΕΑ**, 15/06/1999.*

***ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΥΡΗΣ**

Ο Γιάννης Μαυρής είναι πολιτικός επιστήμονας, (Ph.D.) και Διευθύνων Σύμβουλος του Ινστιτούτου Δημοσκοπήσεων V-PRC.